

НЭГЖ СЭДЭВ: ТҮҮХЭН ДОМОГ

ЭЭЛЖИТ ХИЧЭЭЛИЙН СЭДЭВ:
АРВАЙХЭЭРИЙН ДОМОГ

ЭЭЛЖИТ ХИЧЭЭЛИЙН
ЗОРИЛГО: ЗОХИОЛЫН УТГЫГ
ОЙЛГОЖ, ТУСГАН ХҮЛЭЭН АВАХ

“АРВАЙХЭЭРИЙН ТҮҮХЭН ДОМОГ”-ИЙГ УНШААРАЙ.

- Агь Үйзэн гүний хошууны ард Гомбо үзэсгэлэнт нэгэн охинтой байжээ. Гэтэл охиныг нь нутгийн баян Балбар гэгч ганц хүүдээ гэргий болгон богтлон сүйлж аваад, өргөн их найр хурим хийжээ. Үүний маргааш өглөө шинэ бэр нь эртлэн босож, өрхөө татчихаад алга болж гэнэ. Хадам эх нь гайхахдаа босоод гарч харсан чинь тэр баруун талд буусан аянчны гадаа уяатай буй нохой шиг хар юмыг эргэн тойрч, энд тэндээс нь хараад байгаа харагдаж гэнэ. “Энэ бэр чинь солиоров уу?” гэж гайхаш тасраад орж иржээ.

Удалгүй бэр ч ирж, галаа түлж, цайгаа чанаж болгоод, хар хүндээ хэлжээ.

- Энэ баруун голын цаад хөвөөн дэх аянчны гадаа чи бид хоёрыг алс нь инээлгэх адуу нэг байна. Энэ аянчдыг хөдлөхөөс өмнө адуугаа ойртуулаад ир. Наад талын цэнхэр майханд нэг буурал толгойтой өвгөн байна. Тэр л эзэн нь болов уу? Аягүй бол дөрвөн гүүнээс нааш өгөхгүй гэж үнэрхэх байх даа. Тэр гадаа нь уяатай буй хар даагыг өртөг хайрлалгүй худалдаж аваад ир гэжээ.

Хархүү хүүхнийхээ ажигч шинжээч байдлыг мэдэх учир аргагүй үгэнд нь орж адуундаа яваад, аянчны гадаа очоод үзвэл арчаагүй муу атигар хар даага байв. Ингээд хархүү зүүн зүгээс яваа аянчидтай уулзан, наймаа хэлэлцвэл хар даагыг

дөрвөн унагатай гүүгээр өгнө гэж үнэрхжээ. Иймд “Авна гэвэл эцэг эх минь уурлана, авахгүй гэвэл эхнэр маань унтууцна” хэмээн эргэлзээд буцаж эхнэртээ хэлбэл:

- Дөрвөн гүүний мэдэлгүй амьтан уу чи гэж уурлаад, өөрийн эцэг эхдээ

- Энэ хар даагыг үнэ хайрлалгүй авч өгөөч гэж гуйсанд малч хичээнгүй, авхаалж сэргэлэн охиноо нэгэн учиртай хэлээ биз гэж санаад, хэлсэн ёсоор нь авч өгчээ.

Эсэргэн жил нь нөгөө хар шүдлэнгээ наадамд уяж уралдуулсанд түрүүлэн ирж, асрын үүдэнд айргаар мялаалган, “Арвагар хээр” хэмээн цоллуулж, ард олонд алдар нэрээ цуурайтуулжээ. Үүнээс хойш долоон хошуу даншиг наадамд хорь шахам жил түрүүлсээр эцэстээ Арвагар хээр арга буюу хөгшрөн зөнөжээ. Тэднийх уламжлал ёсоор хурдан морьдоо уяж сойход Арвагар хээр уяан дээр нь өөрөө ирж зогсоод явдаггүй байжээ. Морь үсэргэж хурдлуулахад унасан хүүхэдгүй хэр нь дагаж уралддаг байв гэнэ. Мөн хурдан морьдын хамт уяа тойрч, сул тарлан, биеэ шавхруулдаг байсан гэнэ.

- Нэгэн удаа наадам болж, наадамчид морио хөтлөн гарахад арвагар хээр хойноос нь бүдчин ядан дагажээ. Гэтэл эзэн нь “Зөнөг хээр яах нь вэ?” гэж хэчнээн хөөвч хангинатал янцгаан, торомгор хар нүднээсээ нулимс бөмбөрүүлээд байсанд эхнэр нь “Заяа нь гомдоно. Хөтлөөд яв” гэж нөхөртөө хэлжээ. Арвагар хээрийг ногтлон хөтлөөд наадамд очиж, их насны морьдын уралдаанд давхиулжээ. Морьд уралдан давхихад өвгөн хээр хамгийн түрүүнд явж гэнэ. Гэтэл Балбар ноёны нэг морь хойноос нь гүйцэж, зөв талд нь зуузай холбон явснаа яг барианд орохын даваан дээр гэнэт түрүүлэн гарахад түүний сүүлийн угийг арвагар хээр хазаж аваад, дороо үсрэн ойчсон гэнэ. Наадамчид цуглан ирэхийн сацуу Балбар баяны бэр нүднийхээ нулимсыг мэлмэрүүлэн, толгойг нь түшихэд Арвагар хээр дахин нэг өндийн янцгаагаад, амьсгал хураажээ. Наадамчин олны хүсэлтээр түрүүлсэн морины бай шагналыг Арвагар хээр моринд эцсийн удаа олгон, эзэн хүүхэнд нь гардуулжээ.

Тэр хүүхэн нөхөртэйгөө хоёул Арвагар хээр мориныхоо толгойг анх удаа наадамд уралдан түрүүлсэн Шар талын дундах нэг толгойн энгэрт аваачиж оршуулжээ. Үүнээс хойш Агь Үйзэн вангийн хошууны Шар талыг Арвагар хээрийн тал гэдэг байсан боловч уг нэр хувирсаар Арвайхээрийн тал хэмээн нэрлэгдэх болжээ. Мөн Арвагар хээрийн толгойг тавьсан толгойг Арвай толгой гэх болсон гэнэ. Эдгээр газар Өвөрхангай аймгийн төвийн орчим Тарагт сумын нутагт бий.

ТАНИЛ БУС ҮГИЙН УТГЫГ ТАЙЛБАРЛААРАЙ.

1. Богтлох -
2. Сүйлэх –
3. Хар хүн –
4. Өртөг-
5. Унтууцах
6. Эсэргэн-
7. Долоон хошуу даншиг-
8. Морь үсэргэх
9. Зуузай холбох

- a) Хоёр талын эцэг эхчүүд тохиролцон гэрлүүлэх
- b) Гэрийн эзэн эрэгтэй
- c) Үнэ
- d) Ирэх жил
- e) Халхын 7 хошуу нийлж 3 жилд нэг удаа хийх наадам
- f) Ургийн холбоо тогтоох
- g) Уралдах морьдыг бэлтгэж, давхиулах
- h) Уурлах янз гаргах
- i) Зэрэгцэж ирэх

*Үйл явдал хаана
болж байна вэ?*

Дараах асуултад зохиолоос жишээ татан хариулаарай.

Үүнээс хойш Агь Үйзэн вангийн Шар талыг Арвагар хээрийн тал гэдэг байсан боловч уг нэр хувирсаар Арвайхээрийн тал хэмээн нэрлэгдэх болжээ.

*Зохиолд ямар ямар
үйл явдал болж байна вэ?*

Атигар хар даага- Арвагар хээр- хорь шахам жил түрүүлсэн- их насны уралдаан

*Яагаад “Арвайхээрийн тал”
гээж нэрлэсэн бэ?*

Агь Үйзэн вангийн Шар талыг Арвагар хээрийн тал гэдэг байсан боловч уг нэр хувирсаар Арвайхээрийн тал хэмээн нэрлэгдэх болжээ.

Дараах асуултад зохиолоос жишээ татан хариулаарай.

*Арвагар хээрийг худалдаж
авах санааг хэн гаргасан бэ?*

Энэ баруун голын цаад хөвөөн дэх аянчны гадаа чи бид
хоёрыг алс нь инээлгэх адуу нэг байна.

*Худалдаж авахад
ямар саад
бэрхиээл
тулгарсан бэ?*

Хар даагыг дөрвөн унагатай гүүгээр өгнө гэж үнэрхжээ. Иймд “Авна
гэвэл эцэг эх минь уурлана, авахгүй гэвэл эхнэр маань унтууцна”
хэмээн эргэлзээд буцаж иржээ.

*Тэр саадыг хэрхэн давж
зорьсондоо хүрсэн бэ?*

Өөрийн эцэг эхдээ хар даагыг үнэ хайрлалгүй авч өгөөч гэж гуйсанд
малч хичээнгүй, авхаалж сэргэлэн охиноо нэгэн учиртай хэлээ биз гэж
санаад, хэлсэн ёсоор нь авч өгчээ.

Зохиолын өгүүлэгдэхүүний бүтэц, холбоо хамаарлыг тодорхойлох

- Гомбо
- Үзэсгэлэнт охин
- Баян Балбар
- Хурим найр

Зөрчил тэмцэл өрнөх бололцоог нээж байгаа хэсэг

Эхлэл

Үйл явдал өрнөх шалтгаан

Атигар даага

Зангилаа

- Эсэргэн жил
- Арвагар хээр

Өрнөл

Үйл явдлын өрнөл, зөрчил

- Долоон хошуу даншиг

- Атигар хар даага

Зөрчил тэмцэл өрнөн хөгжсөөр дээд цэгтээ хүрч, цаашид үргэлжлэх аргагүй болох

Туйл

- Бүдчин дагах
- Нулимс бөмбөрүүлэх
- Их нас
- Түрүүнд явсан

Зөрчил хэрхэн шийдвэрлэгдэж байгаа хэсэг

Тайлал

- Зуузай холбох
- Үсрэн ойчих
- Амьсгал хураах

Төгсгөл

Өгүүлэгдэхүүн дарааллын төгсгөлийн хэсэг

- Арвайхээрийн тал
- Өвөрхангай аймгийн Тарагт сум